

Osam radova dr. Branka Panova predstavlja priloge za proučavanje postanka i razvoja makedonskih srednjovekovnih gradova od VI do XIV veka. Ovoj tematskoj celini pripadaju i prilozi o Ohridu i Ohridskoj oblasti od VI do XIV veka, koji su izdvojeni u posebnu celinu. Proučavajući ovo pitanje autor zaključuje da su tokom slovenske kolonizacije bili razoreni stari makedonski gradovi i da su se na mestu formirale mnogobrojne slobodne seoske opštine. Sredinom IX veka nastali su makedonski gradovi kao vojnoadministrativna i crkvenoeparhijska sedišta. Razvojem robnonovčanin odnosa od XI veka postali su zanatsko-trgovački centri. Krajem XII i XIII veka, daljim razvitkom feudalnih odnosa i jačanjem feudalnog separatizma, neki makedonski gradovi postali su sedišta samostojnih makedonskih vladara. Krajem XIV veka, padom Makedonije pod vlast Turaka, nastale su korenite promene u životu makedonskih gradova, smatra autor.

Na kraju možemo zaključiti: prezentirani radovi dr. Stjepana Antoljaka i dr. Branka Panova odlikuju se ne samo naučnoistraživačkom doslednošću i objektivnom i kritičkom analizom korišćene izvorne građe i literature različitog porekla, već i naglašenom pronicljivošću u otkrivanju autentičnih procesa i u proceni složenih istorijskih uslova u kojima se odvijao proces etnogeneze makedonskog naroda od početka slovenske kolonizacije Makedonije do stvaranja makedonske srednjovekovne države u X veku.

Bez obzira na izvesna ponavljanja koja su razumljiva s obzirom na to da su prezentirani radovi pisani u toku jednog relativno dugog vremenskog perioda, smatramo da se radi o jednoj kompletnoj i vrlo značajnoj publikaciji koja omogućava šire upoznavanje problematike srednjovekovne istorije makedonskog naroda.

Mihajlo Minoski

ŠEFKO KURTOVIĆ, OPCA HISTORIJA DRŽAVE I PRAVA, I dio,
Zagreb 1987, 266 str.

Iz tiska je izašao prvi dio Opće povijesti države i prava iz pera poznatog pravnog povjesnika koji predaje taj predmet na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Knjiga je ugodno iznenađenje i osvježjenje za svakoga koji se zanima pravnom poviješću, u prvom redu zbog toga što se umnogome razlikuje od drugih sličnih djela u nas — i to nabolje.

Objavljeni prvi dio obuhvaća problematiku razdoblja robovlasništva i feudalizma. Uz kraći i instruktivni uvod o razvoju znanosti opće povijesti države i prava (str. 6—35), u kojem autor nakon antičkih i ranokršćanskih pravnopovijesnih pisaca obrađuje glosatore, postglosatore, elegantnu pravnu školu, školu prirodnog prava i historijsku školu — autor obrađuje babilonsku državu i pravo kao primjer »istočne države robovlasničkog razdoblja« i atensku državu i pravo kao primjer »zapadne države« (str. 37—106). Za »državu i pravo feudalnog razdoblja« (str. 107—266) autor je izabrao franačku državu i pravo V—X. stoljeća, feudalnu Englesku XI—XV. stoljeća i feudalnu Tursku XIV—XIX. stoljeća.

Autor je očito želio da svoje izlaganje ne raspline u nabranjanju i kraćem opisanju većeg broja pravnih sustava, smatrajući da će na taj način moći bolje, temeljitije i cjelovitije obraditi problematiku izabranih država. To mu je uspjelo u punoj mjeri. To je razlog zašto smo dobili temeljit i pregledan prikaz babilonske države i prava, u prvom redu Hamurabijeva zakonika. Isto to vrijedi i za lijepo napisano poglavlje o Ateni. Čitatelj mora doista zažaliti što je zbog takvog pristupa izgubio mogućnost da se upozna s važnim pravnim sustavima Hetita i Hebreja,

od kojih nas prvonavedeni zanimaju kao najstariji poznati »indoevropski narod«, a drugonavedeni su dali golem doprinos evropskoj povijesti i kulturi. Autor je nadalje bio prinuđen žrtvovati Spartu i Gortinu, pri čemu je Gortinski zakonik to interesantniji što je sačuvan u izvornom tekstu, i što je riječ o razmjerno vrlo opsežnom pravnom vrelu. Dakako da bi uzimanjem u obzir i tih pravnih sustava knjiga postala preopsežna, to više što je ona namijenjena slušateljima tih pravnih predmeta na pravnim fakultetima.

Slično je i s drugim dijelom, u kojem smo dobili vrlo dobar i pouzdan prikaz engleskoga prava, koje je sa svojim »common law« postalo temeljem pravnih sistema u mnogim suvremenim državama, npr. u tako reći svim državama SAD (osim Louisiane). Autor je poznati stručnjak za povijest engleskog prava i države pa to poglavlje djeluje upravo magistralno. Obrada common lawa, statute lawa i equity lawa te pojedinih grana prava, osobito stvarnog prava od posebnog je interesa za svakoga tko želi bolje upoznati pravne sustave koji se ne temelje na (pandektarnom) rimskom pravu. Suvišno je isticati od kolike je to važnosti danas kada nam anglosaksonska baština više nije tako neobična i strana kao u ono doba kada smo bili utonuli u srednjoevropsko kontinentalno shvaćanje prava uz eventualnu dodatnu sklonost svemu onome što ima obilježja naše zajedničke slavenske pravne povijesti. I ova nam knjiga koristi da se naviknemo gledati moderni svijet kao »veliko selo«. I u drugome dijelu ne možemo a da ne zažalimo što je autor morao žrtvovati tako važne pravne sustave kao što su npr. bizantski, da i ne govorimo o starom ruskom pravu (»Ruska pravda«) i njegovoj doista lijepoj i zanimljivoj problematiki.

Dopustili bismo sebi nekoliko marginalnih primjedba, koje nimalo ne umanjuju više nego pozitivan dojam koji knjiga pobuđuje u pojedinostima, u odabiru i u cjelini.

Glosatori nisu nazvali Justinijanovu kodifikaciju *Codex iuris civilis* (str. 14), već su pod tim imenom obuhvaćali širu materiju. Po našem mišljenju komentatori (postglosatori) nisu bili baš puki »komentatori glosa svojih prethodnika« (str. 18). Mislimo da nije dovoljno podvučena činjenica da neki od komentatora pripadaju najužem krugu najvećih pravnika svih vremena (*Nemo jurista nisi sit bartolista*). Da li je prva evropska apsolutna monarhija doista papinski imperij nad evropskim državama (str. 20)? Autor kaže da je u Babilonu »osnovna pravna podjela društva slobodni i neslobodni« i nastavlja »tj. (?) robovlasnici i robovi« (str. 47). Ako je i po autoru »daleko prevladavala klasa slobodnih«, onda to znači da daleko najveći broj slobodnih uopće nije imao robove. Svakako je točno zapažanje autora da je u Babilonu »gospodarski život (...) počivao ponajviše na radu slobodnih ljudi«. Po našem mišljenju autor vrlo točno uočava da u Franačkoj vazalova ovlaštenja ne isključuju ovlaštenja njegova podvazala, a ovlaštenja podvazala ovlaštenja slobodnih seljaka koji zemlju obrađuju (str. 152), samo što to tumači modernim kategorijama kad kaže da su ta »prava na nekretninama više oblik posjeda ili usufructus«. Naše je mišljenje da bi bilo pravno-povijesno mnogo interesantnije podvući važnu okolnost da je postklasični rimski i srednjovjekovni pojam vlasništva nešto posve drugo od modernog pojma, tj. on je samo skup ovlaštenja pa se kao posljedica takve koncepcije pojavljuje više vlasnika s raznim ovlaštenjima, a korolar toga je i načelni nestanak »stvarnih prava na tuđoj stvari«. Nije li možda trebalo, upravo zbog studenata, tekst popratiti upućivanjem bar na najosnovniju literaturu i prikazati osnovna razmimoilaženja u literaturi bar u jednom (važnijem) pitanju u svakome od pravnih sustava. Nema sumnje da je svojom knjigom autor želio uputiti studente i uopće čitatelje njegove knjige u pravnu evoluciju čovječanstva kroz vjekove i da je u tome briljantno uspio. Ne bi li nekoliko problemski obrađenih pitanja (makar u petitu) još više omogućilo oslobađanje studenata i uopće čitatelja od shema koje često nekritički prihvaća jer ne zna alterna-

tivna rješenja? Priznajemo da bi uvažavanje nekih od spomenutih misli bitno izmijenilo koncepciju knjige pa ih zato iznosimo kao naše razmišljanje, a ne kao »prigovor«.

Uza sve ostale lijepe osobine, knjiga je pisana s takvim osjećajem mjere, ukusa i stila, da je njezino čitanje autentični umjetnički užitek — dakako za onoga koji voli (pravnu) povijest. Mislimo da ne bi smjelo biti pravnik i povjesničara koji ne bi nabavio i čitao tu knjigu i nad njom razmišljao o evoluciji prava i onom što za nas danas znači (pravna) povijest. Zato s nestrpljenjem očekujemo najavljeni drugi dio.

Lujo Margetić

IVAN LUČIĆ, O KRALJEVSTVU DALMACIJE I HRVATSKE,
Latina et Graeca i VPA, Zagreb 1986, 471 str.

Nedavno smo kao VII. knjigu Biblioteke Latina et Graeca dobili suvremeno kritičko izdanje i prvi prijevod prve knjige kapitalnog djela hrvatske historiografije, Luciusovog *De Regno Dalmatiae et Croatiae*. Prema najavi izdavača ovaj svezak slijedit će još tri kako bi se obuhvatilo svih šest knjiga *De Regna* uz uvodne studije, komentar i kazalo čitavog djela. Lučić je već odavno, u našoj historiografiji, stekao laskave naslove kao: »Otac hrvatske povjesnice« (V. Klaić) i »hrvatski Herodot« (Šišić). Utemeljitelj hrvatske kritičke historiografije dao nam je djelo koje spada u sam vrh suvremene mu evropske historijske znanosti.

Ivan Lučić rođen je u Trogiru 1604. godine, u vrlo uglednoj patricijskoj obitelji. Otac mu Petar bio je čuveni hrvatski književnik kasne renesanse, a majka je potjecala iz ugledne šibenske obitelji Divnić, koja je također zadužila hrvatsku kulturu. Preko nje Lučići su došli u srodstvo s Vrančićima i Zavorovićima. Odrastajući u dalmatinskoj kulturnoj klimi, Ivan brzo napreduje u obrazovanju, što se posebno intenzivira nakon njegova odlaska u Rim. Od 1618. do 1620. boravi u Seminarium Romanum, da bi nakon toga školovanje nastavio u Padovi. Tamo je 1628, nakon završetka studija filozofije, matematike, grčkog jezika, političkih nauka i književnosti, doktorirao pravo, te je 1630. promoviran za doktora obaju prava.

Vraća se u Trogir gdje u skladu s obiteljskom tradicijom preuzima neke ugledne funkcije u komunalnoj upravi, ali ne prekida sa znanstvenim radom, pa već 1630, iz arhiva obitelji Cindro u Splitu, prepisuje djelo Tome Arhidakona *Historia Salonitanorum pontificum atque Spalatensium*.

Uskoro, 1633, opet je u Rimu gdje stvara dragocjene kontakte s istaknutim eruditima, ali i s našjencima okupljenim oko Zbora Svetog Jeronima. Zbog obiteljskih obveza vraća se u Trogir gdje se ponovno uključuje u politički život rodne mu komune, pa će tako 1663. biti kao poklisar poslan u Mletke. Unatoč svojevrsnoj izoliranosti zbog boravka u Dalmaciji, ne posustaje u radu, prikuplja povijesnu građu iz arhiva, gradskih kancelarija i biblioteka, a dopisuje se i surađuje s brojnim kolegama i prijateljima sa studija. U korespondenciji je i s uglednim znanstvenicima evropskog formata, Lukom Holstenijem i Lovrom Pignorijem.

Čim su mu to obiteljske obveze dopustile, odlazi ponovno u Rim, u koji je baš te, 1655. stigla švedska kraljica Kristina. Ona će za svog rimskog boravka okupiti najznamenitija znanstvena i kulturna imena tadašnje Evrope. Posredstvom Dubrovčanina Stjepana Gradića, prijatelja iz studentskih dana, i Lučić će često sudjelovati u radu njezine Akademije, i što je posebno dragocjeno, koristiti se rukopisima slavne joj knjižnice. Lucius je sudjelovao i u radu *Academia degli Arcadi*

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

HISTORIJSKI ZBORNİK GOD. XL (1) str. 1—470, Zagreb 1987.

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUS, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šalžite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 5000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1988.